

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

**УСТОЙЧИВИ ПОЛИТИКИ
ЗА ИНТЕГРАЛНО СЪХРАНЯВАНЕ
НА МАТЕРИАЛНОТО
И НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО**

ЗА БУКВИТЕ
ОПИСМЕНЕХЪ

**УСТОЙЧИВИ ПОЛИТИКИ ЗА ИНТЕГРАЛНО СЪХРАНЯВАНЕ
НА МАТЕРИАЛНОТО И НЕМАТЕРИАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО**

**SUSTAINABLE INTEGRATED STORAGE POLICIES OF TANGIBLE
AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE**

**ЗА БУКВИТЕ
ДО ПИСМЕНОСТЪ**

**УСТОЙЧИВИ ПОЛИТИКИ
ЗА ИНТЕГРАЛНО СЪХРАНЯВАНЕ НА МАТЕРИАЛНОТО
И НЕМАТЕРИАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО**

Сборник от Научна конференция проведена на 7 – 8 юни 2021 г.
НЧ „Просвета – 1914“, гр. Малко Търново

**Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2021**

СЪДЪРЖАНИЕ

Тереза Тренчева, Деница Младенова, Евелина Здравкова. Социализация и образователни аспекти на културното наследство в университетска среда	6
Събина Ефтимова, Таня Годорова, Елена Савова, Християн Атанасов. Библиографските ресурси като елемент от научноизследователски проект.....	14
Християн Атанасов. Лозенград и неговата околност на страниците на вестник „Македония“.....	23
Искра Цветанска. Интегриране на мултидисциплинарни подходи за опазване на писмено културно наследство.....	33
Венцислав Велев. Разработването на нови подходи за социализация на нематериалното културно наследство – предизвикателства по време на пандемия /Уеб платформа „Living Heritage Experiences and the Covid-19 Pandemic“/.....	39
Васил Загорев, Христо Христов. Мотиви и подбуди при съвременното градско стенно изкуство.....	47
Светлозар Елдъров. Хърватите и съдбата на българите и българското културно-историческо наследство в Одринска Тракия 1912–1913 г.....	56
Събина Ефтимова, Кристина Босакова, Траяна Велкова. Примери за съвременното поддържане и отношение към родовата памет в България.....	83
Диана Стоянова, Виктория Цветкова. Вестник „Странджа“ – културното наследство на Странджа планина.....	90
Ралица Йотова, Симона Душева. Краеведът Горо Горов и приносът му за съхраняването на историята и културата на Странджа.....	98
Илияна Камбурова. Предизвикателствата в опазване и съхранение на архивно-документалното наследство на проф. Тодор Боров.....	103
Мариета Филчева. Опазване на фондохранилището на исторически музей „Проф. Александър Фол“ Малко Търново.....	107
Тематичен библиографски списък за община Малко Търново.....	114

CONTENTS

Tereza Trencheva, Denitsa Mladenova, Evelina Zdravkova. Socialization and Educational Aspects of Cultural Heritage in a University Environment.....	13
Sabina Eftimova, Tania Todorova, Elena Savova, Hristiyan Atanasov. Bibliographic Resources as an Element From a Research Project.....	21
Hristiyan Atanasov. Lozengrad and Its Region on the Pages of the Macedonia Newspaper.....	32
Iskra Tsvetanska. Integrating Multidisciplinary Approaches to the Preservation of Written Cultural Heritage.....	38
Ventzislav Velev. The Development of New Approaches for Socialization of the Intangible Cultural Heritage – Challenges During a Pandemic /Web Platform “Living Heritage Experiences and the Covid-19 Pandemic”/.....	46
Vasil Zagorov, Hristo Hristov. Motives and Inspirations in Contemporary Urban Street Art.....	55
Svetlozar Eldarov. The Croats and the Fate of the Bulgarians and the Bulgarian Cultural and Historical Heritage in Edirne Thracia 1912–1913.....	82
Sabina Eftimova, Kristina Bosakova, Trayana Velkova. Examples of Modern Maintenance and Attitude Towards Ancestry Memory in Bulgaria.....	89
Diana Stoyanova, Viktoria Tsvetkova. “Strandzha” Newspaper –the Cultural Heritage of the Strandzha Mountain.....	97
Ralitsa Yotova, Simona Dusheva. The Local Historian Goro Gorov and his Contribution for Preservation of the History and Culture of Strandzha.....	102
Iliana Kamburova. The Challenges in Preserving and Preserving the Archive-Documental Heritage of Prof. Todor Borov.....	106
Marieta Filcheva. Preservation Of The Holdings Of The Historical Museum “Prof. Alexander Fall” Little Thorn.....	113
Thematic Bibliography For The Municipality Of Malko Tarnovo.....	114

МОТИВИ И ПОДБУДИ ПРИ СЪВРЕМЕННОТО ГРАДСКО СТЕННО ИЗКУСТВО¹

Васил Загоров, Христо Христов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Праисторическото скално изкуство представя индивидуални и социални идеи и концепции, които не са чужди и на съвременния човек. Историческите проучвания еднозначно доказват, че неолитният, енеолитният и съвременният човек се различават не по своя ментален капацитет, а по набора от външни екстензии, които се употребяват в ежедневието. На базата на това допускане се лансира хипотезата, че сравняването на графити културата с пещерното изкуство може да помогне за задаването на серия въпроси, чиито отговори ще допринесат за по-доброто познаване на ранните проявления на човешко изкуство, което може да доведе до търсенето и на други сходства и паралели с по-генерален характер.

Ключови думи: графити, история, праисторическо изкуство

Визуализацията на човешката мисъл посредством екстериорни форми на изкуство (скални рисунки, татуировки, украса на битови вещи) е ясен белег за бързото развитие на човешката цивилизация от последния ледников период насетне. Проявленията на праисторическата култура са от особено значение за разбирането на същността на човешката еволюция, което обяснява и интензивността, и многообразието на проучванията в изследователското поле². В хода на развитието на изследванията върху праисторическото изкуство се забелязват няколко характерни тенденции, които впоследствие се възприемат като частично несъстоятелни поради субективизъм или експонирането от настоящето в миналото на конкретни социални и културни норми. Както подчертава един от значимите изследователи в тази област – Джон Паркингтън, „Интерпретацията на палеолитното пещерно изкуство винаги е била доста субективна, но завладяваща сфера на изследване“³ Проблемите при натрупването на множество взаимно отричащи се теории и хипотези са свързани с теорията за дивачеството като контрапункт на цивилизованото общество, с опитите да се датира с методите на историята и теорията на изкуството, теорията за количественото разпределение и натрупване на скалните изображения в пространството, а в по-ново време и с опитите да се прилагат постулатите на изследванията на пола и расата. Характерът на самия обект и липсата на какъвто и да е изворов материал налагат директната работа със стенните

¹ Настоящата статия е реализирана по проекта „Тенденции и паралели при праисторическото скално и съвременното улично изкуство“ към ФНИ при МОН КП-06-M45/2.

² Leigh Marymor. Paleolithic Rock Art: A Worldwide Literature Survey Extracted from the Rock Art Studies Bibliographic Database for the Years 1864–2017. 2018. DOI:10.3390/arts7020014.

³ John Parkington Source. – In: *The South African Archaeological Bulletin*, vol. 24, 1969, No.93 (Apr.), pp. 3-13.

изображения, което, логично, приоритизира археологическите и културно-антропологичните методи на проучване.

Вследствие на развитието на научното поле все пак се стига до някои по-устойчиви хипотези, които взаимно се припокриват и/или допълват. Според тях скалното праисторическо изкуство е проявление, което репрезентира религиозни вярвания на хората от горния палеолит, неолита и енеолита (тотемизъм, шаманизъм), представлява космогонична и йерархична репрезентация на заобикалящия свят, съдържа магически пожелания за ловни успехи, плодородие или фертилност, отразява опитите за календарно фиксиране на времето и частично се свързва с естетическа наслада. Фиксирането върху определени теоретични постановки в различните периоди на проучване на праисторическото стенно изкуство създава определени научни дефицити и към момента не се допуска възможността скалните рисунки да са продукт на субкултура, контракултура, вандализъм, случайни драсканици и т.н. Натрупването и взаимното отричане на различни научни гледни точки пречат за разбирането на амбивалентността на мотивите и на логичното съждение, че ранните проявления на художествено майсторство от страна на праисторическите култури може да са се породили по различно време и с коренно различни мотиви.

Същевременно скалното изкуство е много слабо проучено в същността му като комуникационен акт по веригата *комуникатор – интенция – съобщение – реципиент – реакция*. Това е лесно обяснимо, имайки предвид, че в отсъствието на субекти за проучване нивото на хипотетичност и спекулативност на подобно изследване ще е доста високо. Наличието на подобно сляпо петно обаче отхвърля възможността скалното праисторическо изкуство да е продукт на произволно действие или девиация и най-вече на всички цитирани до момента мотиви при творческия акт.

От друга страна, през последните двадесет години в световен и национален мащаб се натрупва все повече научна литература, свързана с културата и изкуството на графити райтърите (от англ.: graffiti writer) и графити артистите⁴. Наред с проучването на това, което се случва по линия на хип-хоп културата от 70-те години на XX век насетне – един истински ренесанс по линия на графити творчеството, тръгнало от улицата и стигнало

⁴ Routledge Handbook of Graffiti and Street Art. Ed. by Jeffrey Ian Ross. London and New York, Routledge, 2016; Графитите в София. Състав. Иван Кабаков. София, Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2019.

легално до градските центрове и галерии – историческите проучвания в тази посока показват, че от Античността насам човек не е спирал да драска и рисува по фасадите на сградите, пещерите, белите полета на книгите и изобщо по всички възможни равни повърхности. И въпреки че изкуството, тръгнало от произволни абстрактни черти и точки, минало през високите образци на Ласко и Шове и стигнало до днешните абстрактни творчески изяви, да демонстрира една непрекъсната еволюция в художествените стилове и похвати, то желанието на човека да рисува и пише по стени, независимо от нивото на уменията си, демонстрира една учудваща устойчивост както в миналото, така и в настоящето.

Основната хипотеза на настоящото изследване, базирана на този кратък обзор, е, че праисторическото скално изкуство представя индивидуални и социални идеи и концепции, които не са чужди и на съвременния човек. Историческите проучвания еднозначно доказват, че неолитният, енеолитният и съвременният човек се различават не по своя ментален капацитет, а по набора от външни екстензии, които се употребяват в ежедневието. От тази изходна точка може да се предположи, че изучаването на съвременните проявления на стенното изкуство и най-вече на графитите от нисък, среден и висок клас може да осигури информация за мотивите, техниките и изпълнението на праисторическото скално изкуство. В разбирането на екипа като основно понятие е залегнала концепцията за „модерната пещера“, която се отнася към изоставените постройки и места, които са обект на интерес от графити райтьрите и графити артистите. За търсенето на паралели между праисторическото изкуство и изкуството на съвременния графит ще бъдат обследвани не само изоставени постройки, но и градската среда като цяло, а също и пещери с висока концентрация на човекопоток, носещи по стените си белези от посещението на хора, които могат да се датират с приблизителност от 200 г. преди настоящия момент.

Защо могат да се търсят паралели и какви са атавистичните подбуди на съвременните райтьри?

Въпроси като „Колко устойчиво е съвременното улично изкуство?“, „Какво иска да ни каже уличният райтьр?“ и „Как работи уличният райтьр?“ осигуряват посоки за размишление, които може да са продуктивни за по-доброто разбиране и разяснения за комуникационните интенции и художествените практики на праисторическия човек и неговото изкуство. Разбира се, като ранна публикация по проекта, тук са представени само някои сходства и са формулирани само някои базови въпроси, които могат

да помогнат за обяснението на праисторическото изкуство чрез проучването на визирания по-близък до нас по време художествен феномен.

На първо време е добре да се отбележи, че при графити райтърите се срещат няколко ясно обособени групи, които класират нееднозначно качеството на работата на всеки един от тях. Новобранците, които са вдъхновени от някой по-опитен райтър, се определят като „нюб“ (от англ.: noob). Те се пробват да намерят и отработят в движение своя стил и като правило правят по-малки и бързи неща – „тагове“ (от англ.: tag) и „тролъпи“ (от англ.: throw up). В опита си да се докажат някои нюбове започват да проявяват дързост и да пишат имената си на по-централни места (спотове), като по този начин привличат вниманието на графити средата, която в този случай може да ги определи с обидната категория „той“ (toy, англ. – играчка). На обратната страна на тази йерархия се намира кралят – „кинг“ (от англ.: king), който се е доказал на база качество, количество или мащабност, видимост и рисковост на подбраните места, на които той прави своите тролъпи и „парчета“. Важното е да се отбележи, че по едно и също време в градската среда съществуват множество тойове и райтъри с различен опит, стил, качество и интензивност на работа, които се борят за позицията на „кинг“.

Каква информация за праисторическото изкуство може да ни даде тази кратка скица?

Особено важно в случая е желанието на нюба да се сдобие със спрей и къде скришом, къде явно да пробва своите художествени умения⁵. В този случай между желанието за визуално изразяване и постигнатия резултат има доста сериозно разминаване, което от своя страна може да обясни голяма част от абстрактните символи и „древните астронавти“, които срещаме по стените на пещерите и скалните ниши (фиг. 1). Наред с това, наличието на майсторски парчета и мюръли (от испански: mural) по стените на града не обезсърчава начинаещите. Даже обратното – много често те си позволяват да драскат върху по-майсторски образци. С други думи, майсторът и новакът съществуват в една и съща среда на обитание и се борят за право на публично визуално себеизразяване. Това може да ни накара да предположим, че по времето, в което някой условен „кинг“ е рисувал главните „спотове“ в Ласко, Шове или Алтамира, друг негов съвременник може да е драскал черти и резки в съседната галерия или пещера.

⁵ В практиката ми при събирането на емпиричен материал са установени места, които условно ще наричаме „графити люпилни“. Това са изоставени постройки, в които ясно може да се проследи еволюцията на един уличен райтър (бел. моя, В. 3.)

Фиг. 1. Примери за неуспешни опити на твореца да визуализира своите идеи, но крайният резултат не е художествено издържан, а понякога е и прекалено абстрактен (№1)

Употребата на „черти и резки“ трябва да се свързва не толкова с прочутата фраза на Черноризец Храбър, колкото с още един паралел между праисторическото и съвременното улично изкуство – т.нар. клавиформи (claviforms) и произволните точки и черти по и до местата, на които има произведения на праисторическото и уличното изкуство (фиг. 2). По отношение на праисторическото изкуство за техния произход и значение в науката все още се водят оживени дискусии, като има теоретици, които дори виждат в тях наченките на протописменост⁶.

Когато рисува спокойно и разполага с време и легален спот графити райтърът много често разграфява своето бъдещо парче, като маркира мащаба и съотношението между различните компоненти с точки и черти. Ако парчето остане недовършено по някаква причина, те остават на повърхността. Наред с това, особено по-неопитните райтъри, често пробват дебитата и скоростта на капачката на спрея и съотнасянето между различни цветове, като в крайна сметка се получават произволни символи и групи от черти и точки, които могат да подведат някого, че в тях има завоалиран смисъл. Не е изключено праисторическият човек да е пробвал качествата на багрилата, инструментите и цветовете, докато работи, и тази хипотеза е лесно доказуема или оборима при един нов прочит на клавиформите в този контекст (фиг. 2).

⁶ Why Should We Care about the Geometric Signs? Initial findings from the study of 146 French rock art sites. Ed. by Genevieve von Petzinger. Available from: http://www.bradshawfoundation.com/geometric_signs/geometric_signs_france2.php [online 04.07.2021].

Фиг. 2. Сравнение между съвременни и праисторически произволни линии и точки

Проучването на графити културата може да доведе до търсенето и на други сходства и паралели с по-генерален характер. Графити райтърът маркира територия, като парцелира определени зони и маршрути. Това се прави бързо, чрез тагове и тролъпи. След като проучи определени зони и ги маркира, райтърът прибегва до по-дълготрайна форма на изкуство – т.нар. парче. Често райтърът навлиза в територията на друг райтър и между тях избухва противопоставяне. Графити райтърите като правило се групират в кланове, които по своята същност много наподобяват праисторически семейства. Споделят се рискът, транспортът, боята, храната и напитките, създават се специфични отношения, отнасящи се до уменията и дързостта на определени членове на групата, които често опират до проявите на „героизъм“ и „мъжественост“.

Всеки райтър е започнал кариерата си от определена зона, най-често изоставена квартална постройка, в която да доразвие уменията си. Групираните в кланове райтъри си избират конкретно място, на което целият клан да рисува и да представи най-доброто от себе си. Клановете възприемат местата с висока концентрация на техни парчета както своя собственост. На подобно място не би посмял да дойде да рисува друг райтър, освен по покана на клана. Колкото повече и по-добри райтъри има в един клан, толкова по-защитена и сигурна е тяхната условна територия. Колкото по-опасно е мястото за рисуване и колкото по-голямо, или по-дръзко, или по-красиво е парчето, толкова по-известни са райтърът и неговият клан.

Най-много се уважават парчета на високо място, по влакове или в близост до или върху охраняеми институции. Колкото по-голям и организиран е кланът, толкова по-голяма територия маркира и толкова по-големи „подвизи“ извършва. С нарастването на славата на клана той си създава определен имидж, което води до подражание от страна на начинаещите райтъри (фиг. 3). Най-добре тези тенденции може да бъдат проследени в медийните изяви на големия берлински клан 1UP.

Фиг. 3. Имитация на тага на известния германски клан 1UP

По тази линия е редно да се проучи хипотезата, че праисторическите ловци и техните семейства също са маркирали чрез скалните рисунки определени територии и маршрути, а изящните пещерни композиции са своеобразно средище на конкретно семейство. При това колкото по-надълбоко е средището, толкова по-защитено е то, а мащабността, изяществото и рискът може да се възприемат като форма на инициация, отнасящи се до допускане във и сплотяване на ядрото на семейството. Колкото по-голямо е ловното семейство, толкова по-големи ловни подвизи може да направи на по-голяма територия. Логично е при това положение маркировките на територията да са повече и по-сложни, а условното средище да е по-голямо, рисково и изящно украсено. Подобен подход може лесно да отговори от първа ръка на въпроси, аналогични на зададените в статията на Ерик Робер *The role of the cave in the expression of prehistoric societies*⁷. Според него „Повтарянето на едно и също графично изображение в пещера, особено в дадена територия, е както характеристика на художниците, така и на стила, използван за тези изображения“⁸. Това съждение важи с особена сила за графити райтърите, които често повтарят

⁷ Robert, Eric. *The role of the cave in the expression of prehistoric societies*. DOI: 10.1016/j.quaint.2015.11.083

⁸ *Ibidem*

сходни мотиви и стилове и подбират местата на своите изяви по набор от конкретни критерии, които могат да им донесат определен престиж в техните среди и да им изградят име в обществото. В този случай методът на интервюто с живи реални хора може да даде надеждна и незаменима информация при проучване на мотивите, техниките и местата за изява на праисторическите творци.

Настоящото изследване е все още в ранен стадий на развитие, но от дадените примери става ясно, че проучването на графитите и сравняването им с праисторическото скално изкуство може да помогне за задаването на серия от въпроси, чиито отговори ще допринесат за по-доброто познаване на ранните проявления на човешко изкуство. Макар и условни към момента, сравненията, върху които ще се концентрира екипът на проекта, се опират на серия от паралели. И пещерният, и уличният творец изразяват нещо конкретно чрез изкуството си, ползват различни техники, рисуват на разнообразни места, допълват се със съвременниците си в стилово, качествено и композиционно отношение. За да може да се докаже основната хипотеза на проекта, се предвижда проучването на обекти от тип „модерна пещера“, сравнението им със съвременни проявления на човешкото творчество в реални пещери и съпоставянето им с образци на реалното праисторическо скално изкуство. Натрупването на подобен емпиричен материал и систематизирането на образците на стенно изкуство от различни периоди ще позволи с по-голяма сигурност да установим дали мотивите за художествено творчество на праисторическия човек могат да бъдат проучени чрез по-съвременни проявления на изкуството и по-специално на съвременното улично изкуство.

Благодарности: За осмислянето на част от заложените концепции в проекта екипът отправя благодарности към София графити тур: <https://www.facebook.com/sofiagraffititour/> .

MOTIVES AND INSPIRATIONS IN CONTEMPORARY URBAN STREET ART

Abstract: *The Prehistoric rock art presents individual and social ideas and concepts that are not unfamiliar to modern man. Historical research unequivocally proves that Neolithic, Eneolithic and modern man differ not in their mental capacity, but in the set of external extensions that are used in everyday life. Based on this assumption, the hypothesis is launched that comparing graffiti culture with cave art can help to ask a series of questions, the answers to which will contribute to a better knowledge of the early manifestations of human art, which may lead to the search for other similarities and parallels of a more general nature.*

Keywords: *Graffiti, History, Prehistoric art*

Assoc. Prof. Vasil Zagorov, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: v.zagorov@unibit.bg

Assist. Prof. Hristo Hristov, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: h.hristov@unibit.bg